

видавництва „Життя і Права“, в котрім отвиремо також вільне місце всякій обективній критиці, — за що будемо вдячні. Не можемо поминути також загалу нашого українського громадянства, котрого бажання будемо радо узглядняти, піднімаючи голос у питаннях звязаних з життям і сучасними відносинами нашої суспільности.

Та з отчим словом пускаємо у світ наше „Життя і Право“.

Львів, 3. червня 1928.

Д-р Кость Левицький.

Д-Р СТАНИСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ.

професор університету.

НАШІ ПРАВНИЧІ ЧАСОПИСИ.

(З моїх редакторських споминів).

Мало було правничих часописів на Галицькій Україні. Перший почин вийшов, як відомо, від **д-ра Костя Левицького**, редактора „Часописі правничої“, який поклав перші, незвичайно тривкі основи майбутнього розвитку нашої наукової творчости. Я певний, що нераз іще прийдеться з признанням пригадати собі цю сизифову працю, що в історії наукових змагань українського народу не має багато прикладів, собі рівних. Від початку теперішнього століття почала виходити „Часопись правнича і економічна“, та опісля „Правничий Вістник“ під моєю редакцією. Війна перепинила на жаль дальше видавання „Вістника“, та, коли після відновлення наукового видавництва в „Збірнику Правничої Комісії“ — „Союз українських адвокатів“ у Львові приступив до видавання нового часопису „Життя і Право“, вважаю за свій обовязок, поділитися з нашими правниками моїми редакційними споминами, не для белетристичного ефекту, а задля змалювання цієї етапи нашого наукового й станового життя, яку вже маємо поза собою. Якщо придивимось ближше тому, що було в нас перед четвертиною століття, то зрозуміємо весь розвиток нашого культурного змагання та поведемо нашу наукову працю слухними шляхами до свідомої народної мети. Це й спонукало мене при відкритті „Життя і Права“ залишити нові наукові досліді поки-що на боці, обмежувачися до синтези минулого.

Покінчивши польську гімназію в Тернополі (1888) та німецький університет у Відні (1893), я вибрався (1895) на дальші наукові студії до Берліна й Ляйпцігу. Знав я, що у Львові виходить „Часопись Правнича“ під редакцією д-ра

Костя Левицького, та задумав першу наукову розвідку з приватного права, яку реферував іще перед докторатом (1894) на семінарі проф. Гофмана у Відні, помістити в згаданому часописі. Прийшлося оригінал німецький перекласти на українську мову. Тут стрінули мене великі труднощі. Українська привнична термінологія була мені чужа, бо привик усі наукові думки складати по німецьки. Всеж таки зважився сам перекласти свою розвідку, при чому показалося, що оригінальна концепція моєї розвідки не потребувала більше трьох тижнів, за те сам переклад на українську мову забрав мені один з половиною місяця часу. Така сама доля стрінула й мою другу розвідку, яку в 1895 р. реферував на семінарі проф. Адольфа Вагнера в Берліні та опісля видав у „Часописі правничій“ п. з. „Полагодата шкоди з огляду економічного і соціального“; сам оригінал забрав мені не більше місяця часу, коли на український переклад тієї монографії зужив я не менше трьох місяців.

Габлітаційну працю випустив тільки на німецькій мові („*Das Wesen des Werklieferungsvertrages*“) в 1898. році. В січні 1899 р. я виступив перший раз з викладом на українській мові та помістив його опісля в „Часописі правничій“ д-ра Костя Левицького (п. з. Заручини); покійний **Михайло Павлик**, якого я прохав виправити мій манускрипт до друку, мав багато з ним клопоту.

Так стало мені ясно, що зараз перший рік моєї професорської праці (1899) мушу звернути на вивчення української термінології та на поборення тих труднощів, що спиняли мене у вільному передаванні правничих наук на рідній мові. При цьому не міг я вдоволитися словарем д-ра Костя Левицького, що як збір абстрактних слів не міг як слід переказати духа правничої думки, та почав шукати живих джерел в особистих зносинах з такими знавцями нашої мови, як покійний Михайло Павлик і в організаційній праці з моїми слухачами. Вже після одного року я скористав на стільки, що міг переняти редакцію правничого часопису, та якраз мої довголітній редакторській праці завдячую те, що підчас війни міг скласти переклад цивільного права на українську мову. Так само міг я в найновіших часах у моїй „Загальній науці права“ користуватися вже усталеною термінологією, не покликуючи ніде німецьких висловів.

Вже в 1899. році зголосилося на мій заклик багато учеників до співпраці, що піддалися мому прововоді. Перші літа моєї наукової праці у Львові були супокійні; боротьба за заснування українського університету не заворушила ще мій нашу молоді, тому не тяжко було згурувати побіч себе відповідне число співробітників, що згодилися мені помагати. Не диво, що й мої слухачі боролися з язиковими труднощами. Всеж таки, як у мене так і в них, було змагання, побороти ці

труднощі. Вже підчас мого габілітаційного викладу в присутності польських професорів зазначив проф. Тіль, що наша мова вельми гнучка і що я дібрав у своєму викладі дуже пригожих термінів, яких не має в польській мові, — всеж таки я був свідомий того, що мій український правничий стиль лишав тоді дуже багато до бажання. До того мушу додати, що моя організаційна праця не могла обмежитися на мій спеціальний фах, але мусіла обняти всі дисципліни, що належали до права й суспільних наук. Мої ученики склали реферати з чужих наукових праць; я сам багато користав від них, беручи від здібніших неодна слово до свого засобу слів; вониж знова користувалися тим, що приучувалися порядкувати як слід свої думки, щоб згодом присвоїти собі основи справжнього правничого думання, справжньої правничої аргументації і правничого досліду.

Ці взаємини дали мені можливість уже бігом 1899. р. скласти першу наукову працю по українськи, не перекладаючи її з німецького оригіналу. Це розвідка „Чоловік і його потреби в правнім системі“, — що вийшла в „Часописі правничій“.

Таким чином організація наукової праці поступала наперед, а з другого боку редактор „Часописи правничої“ д-р Кость Левицький видавався щораз більше праці на політичному полі, що не давала йому спомоги нести й тягар редакторства правничого органу. Так самі обставини поставили мене редактором правничого часопису. Відповідно до духа часу і справжньої потреби я поширив первісну редакцію і на суспільні науки, та змінив назву „Часописи правничої“ на „**Часопись правничу і економічну**“.

Завдяки тодішньому голові Наукового Товариства імени Шевченка, проф. **Грушевському**, вийшов в 1900. р. перший випуск „Часописи правничої і економічної“ під моєю редакцією. **Д-р Кость Левицький** покінчив X. том свого часопису, будучи першим піонером наукової праці на полі права, та залишивши доказ невтомимої енергії з часів, коли українська наука права була щойно в колісці. Його заслуги оцінимо як слід тоді, коли приглянемося ближше тим обставинам, серед яких прийшлося мені обняти редакцію після нього.

Перш за все зазначу, що не тільки „Часопис правничий“, але й „Часопись правничий і економічний“ не мали майже ніяких передплатників. Ці часописи видавалися більше на склад, більше для збереження наукового престижу та для потреби самих авторів, поміщувати свої наукові твори на рідній мові, ніж для потреби правничих кругів, користати зі свого органу для наукової чи національної ціли. Ціла праця спочивала на редакторі; він сам мусів від числа до числа шукати авторів, які знова мусіли бути приготовані на це, що число читачів буде зникаючо мале. Постійних наукових учасників органу не було та й не могло бути. Крім **проф. Стебельського**,

д-ра Зобкова і д-ра Костя Левицького не було наукових сил, які знали б як слід науковий метод. Хоча були в нас знамениті практичні правники, вони стояли під переможним впливом польської судової схолястики, яка була лихою відбиткою австро-німецького касаційного стилю (т. зв. „**Nichtigkeitsbeschwerde-Stil**“) — та треба було часу, щоб і вони привикли до точного висловлювання правничих думок на українській мові. Проф. Стебельський звернув свою увагу на видання підручника карного процесу та не брав участі в організації правничої науки. Д-р Зобків став доцентом в Хорватії та заняв пізніше визначне становище в судівництві Боснії — тому і його участь могла бути тільки мінімальна. Д-р Кость Левицький звернув, як було сказано, свою працю на політичну організацію.

Тому моїм першим завданням було придбати молоді сили та заохотити практичних правників до співучасті в науковій праці. Академічна молодь, що піддалася мому проведови, зладила оцінки і реферати чужих праць — пізніше й практичні правники прирекли статті із судейської практики. Однак на цьому не могла зупинитися організація наукової праці. Треба було підготувати нові сили до самостійних наукових статей. Та якраз це підготовлення не могло іти скорою ходою, бо всюди починалося з нічевля, а підготовлення до наукового методу вимагало багато часу. Тому вже при першому випуску виринули значні труднощі. З допомогою прийшов юристам **д-р Іван Франко**, що зголосив свою незвичайно цінну працю про „Грималівський Ключ в р. 1800“, в якій представив стан населення і його економічні відносини в грималівським окрузі з кінця 18. і початку 19. віку. Мій ученик **Андрій Гошовський** склав під моїм проводом статейку: „Про новий напрям в науці приватного права“. Вкінці і я помістив довшу розвідку: „Берненська унія і наше відношене до неї“. На цьому й кінчилися самостійні наукові статті першого випуску. Прагадую собі зосібна статейку Андрія Гошовського, який вказав на нові думки в творах **Петражицького** — і тому студенти назвали його між собою „Петражицьким“.

В першому випуску „Часописи правничої і економічної“ не було ще рубрики: „Із судейської практики“; натомість велика частина тому була присвячена „Оцінкам і рефератам“ з усіх областей права й суспільних наук; це рубрика, яку перший раз стрічаємо тут у цілій повноті. Бачимо оцінки **Володимира Старосільського**, професора державного права на українському університеті в Празі; зі старших правників писав реферати **Іван Макух**, пізніший адвокат і державний секретар. Між дальшими співробітниками цього випуску стрічаємо імена трьох моїх учеників, які вже не живуть: **А. Левицького**, **А. Гошовського**, та **Григорія Камінського**. З осібна належав цей останний побіч **Василя Дякова** до найліпших ре-

ферентів. На увагу заслугували вже тоді реферати **Петра Рондяка й Семена Гладкого**. Згадуючи цього останнього, мушу зазначити, що до моїх співробітників належали студенти різних партійних переконань.

Перші часи моєї організаційної праці стоять мені дуже живо перед очима. Поминувши працю **д-ра Івана Франка**, всі праці першого випуску мусіли перебути немов огневу пробу; всі манускрипти мусіли піддатися редакторській перерібці. Часто лучалося, що з цілого манускрипту залишилися тільки головні рамці, причім нераз і зміст прибирав цілком змінену форму. Це була поправді сизифова праця, що мала на меті привчити молоді сили до нової для них роботи, хоч ця робота обмежувалася зразу на оцінки й реферати. Треба було перечеркнути неодну сторінку манускрипту, або заступити її іншим змістом, треба було невідповідно виражені думки висловити інакше, незручні фрази заступити іншими, неповний текст доповнити і т. д. — Коротко кажучи: редакторська праця торкалася поодиноких слів, поодиноких речень, поодиноких гадок, не тільки форми, але й змісту та правничого методу.

Хоча в пізніших випусках було вже кілька вироблених співробітників, всеж таки аж до кінця видавництва „Часописи правничої і економічної“ моя редакторська праця задержала той самий характер, що із самого початку. В самостійних працях нових співробітників треба було не тільки справляти мову, але й перероблювати текст, щоб зробити розвідку здатною до наукової публікації, треба було відділювати потрібне від непотрібного, доповнювати важне, та закруглювати розвідку в одну наукову цілість. Оцінки й реферати потребували також дуже бачної уваги.

Розуміється, що праці таких авторів, як **д-ра Костя Левицького, д-ра Зобкова, д-ра Володимира Старосольського**, та пізніше **д-ра Василя Панейка** і др. були вільні від цієї редакційної ревізії, про яку я згадував. Сюди належить з осібна також праця мого ученика **д-ра Миколи Бодруга** п. з. „Правна суть новації“. (Головна праця **д-ра Вергановського** вийшла щойно в „Правничім Вістнику“). Так само й рубрика: „Із судейської практики“ не потребувала цього накладу редакційної ревізії, як інші розвідки та реферати, бо її авторство спочивало в руках наших визначних практиків, судових радників: **Ільницького, Чернявського і Лиськевича**. Всеж таки майже всі інші статті потребували основної ревізії, як з огляду на мову, так і з огляду на зміст.

Взагалі поступ наукової техніки проявлявся тільки у декількох референтів, але на загал він був дуже мінімальний, бо являлися праці й реферати щораз нових співробітників, з якими повторювалося те саме, що з їхніми попередниками.

Причина цього лежала в безпосередньому звязку з нашим університетським питанням. Не довго існував на львівськiм університетi той супокiй, що давав менi з початку можливiсть приучувати молодь до систематичної наукової праці. Вже в третьому томi „Часописи правничої i економічної“ прийшлося менi зайняти наукове становище до прав української мови у львівськiм університетi. Почалася боротьба за здобуття самостійного українського університету у Львові. Ця боротьба потягнула за собою найширші круги нашого студентства — i так „інтер арма“ замовкла наукова праця, яка почалася серед найкращих виглядiв на будуче. Сецесія української молоді відірвала на один рік найкращий цвіт нашої молоді від наукової праці, та після повороту прокинулася така зневіра i апатія до позитивної акції, що минуло кілька літ, щоб придбати нові сили до наукової праці. Так i мене втягнули обставини в політичну боротьбу, та коли виборча реформа дала нам можливість перенести політичну боротьбу до парламенту, i я зголосив свою кандидатуру, та, ставши послом до віденської державної ради, звернув усю увагу на політичний шлях до досягнення нашої святині науки. Це не перервало щоправда моєї редакторської праці, але, стративши постійний контакт з молодію, не міг я так інтензивно продовжувати наукову організацію, як у перших роках професури.

Від шестого тому „Часописи правничої i економічної“ (1904) участь університетської молоді ставала щораз меншою, та між авторами самостійних праць бачимо рідко нові імена. В 1907. р. зупиняється видавництво „Часописи правничої i економічної“ на дев'ятому томi; десятий том появляється щойно в 1912. р. В цьому останньому томi знаходиться тільки моя праця: „Причинки до реформи приватного права в Австрії“ i згадана повище праця **д-ра Бодруга**: „Правна суть новації“; ні наукової хроніки, ні оцінок та рефератів у ньому не має.

Між 1907. та 1910. роком зупиняється видавнича праця на полі правничих i суспільних наук. На цей час припадають перші літа моєї парламентарної діяльності. Наукове Товариство імени Шевченка завело ощадности, та звернулося до мене, щоб вистарати особну субвенцію на правничий орган. Колиж мені вдалося виробити в міністерстві таку субвенцію, почав виходити: „**Правничий Вістник**“ під моєю редакцією. Він являється органом „**Товариства українських правників**“.

Перший рік існування цього органу припадає на 1910. р. „Правничого Вістника“ вийшло три випуски за рік 1910, два великі випуски за 1911, i один великий випуск за 1913. Перерва між 1911 та 1913. р. пояснюється тим, що в 1912. р. вийшов ще останній том (X.) „Часописи правничої i економічної“. В 1914 р. відбувся перший науковий конгрес Товариства українських правників, на якому відчитано м. і. розвід-

ки про „Право нації“ і про „Правду Руську“. Автором першої розвідки був я, автором другої д-р **Андрій Чайковський**. Якраз почалися друкувати обі ті розвідки, та редакція приступила до публікації судових рішень в справі „Народного Дому“ у Львові, — коли вповідь війни перервала несподівано друк нового випуску. „Правничий Вістник“ перестав виходити.

Порівнюючи його з „Часописею правничою і економічною“ мусимо зазначити деякі різниці. „Правничий Вістник“ не був органом Наукового Товариства імени Шевченка, тільки Товариства українських правників у Львові, — це останнє поставило собі метою мати свій власний орган та заступити в ньому не тільки наукові, але й станові інтереси. (Станові справи обговорює на пр. стаття радника **Михайла Ліськевича** про начерк службової прагматики для суддів, Рік I. 1910 ст. 222 і д.). З другого боку звернено бачнішу увагу на судейську практику.

Правничі круги відчували потребу, мати свій науковий та становий орган — і ту обставину мусимо вважати дуже важним кроком наперед. Змагання до поглиблення правничої науки на рідній мові в широких кругах наших правників дало доказ, що вони почувають себе самостійною ідеологічною групою нашої суспільности, свідомою своїх обов'язків супроти свого народу. З тим моментом, коли Товариство українських правників виставило свій власний орган, воно зрозуміло свою мету і переймало українську правну ідею, щоб її як слід зберігти. Таким чином праця попередників не залишилася змаганням декількох ідеологів наукової праці, але ці останні передали спадщину своєї ідеології в руки широких правничих кругів нашої суспільности: що досі було припадкове та незорганізоване, мало стати від тієї пори висловом зорганізованої думки.

Товариство українських правників взяло на себе важкий обов'язок супроти суспільности, та вже перед війною вжило воно всіх зусиль, щоб розбудити в усіх членах почуття організаційної спільности й обов'язку до співпраці у всіх ділянках суспільного життя, зв'язаного з правничим станом. Пригадую собі живо мою поїздку по осередках нашого правничого руху (Перемишль, Самбір, Стрий, Станиславів, Коломия) з припоручення Товариства українських правників, щоб обговорити важніші наукові та організаційні питання наших правників. В кожному із тих міст я виголосив вітчит (на різні теми), та після дискусії обговорювано організаційні справи Товариства. Хоча висліди тієї поїздки не були на свій час значні, всеж таки добачу в них першу підставу до того, що витворила нинішня хвиля, себто до нового, тривкого об'єднання для спільної ідейної праці на полі правничих та суспільних наук.

Одначе — ніде правди діти — наша передвоєнна організація мала значні хиби; можна їх звести до двох головних моментів: по перше до того, що тодішні правничі круги не зрозуміли ще значіння грошево незалежної організації, опертої на власних силах, на власних грошевих засобах, — а по друге до того, що перервався безпосередний зв'язок з університетською молоддю, яка не знайшла шляху до співпраці на науковому полі, як ще в перших роках мого редакторства.

„Правничий Вістник“, оснований 1910. р., опирався грошево на міністерській субвенції і на кредиті Наукового Товариства імени Шевченка, — тому його існування було дуже непевне, та він мусів перервати свою місію, коли вже не стало згаданої допомоги. Крім цього Вістник, не опираючися на вкладках своїх членів, станув дуже скоро поза сферою інтересів членів Товариства і зійшов на попереднє становище „Часописи правничої і економічної“, яка не мала майже ніяких передплатників. І так орган Товариства українських правників не міг викликати активного інтересу у самих членів Товариства, які нічим не причинялися до його існування, та, не здобувшись на те, не могли витворити трівкої основи до розвитку свого власного органу.

Крім цього треба признати, що „Правничий Вістник“ стратив безпосередний зв'язок з університетськими кругами. Парляментарна праця перервала мої раніші зносини з молоддю, та наслідок сего був такий, що крім мого давнього ученика **д-ра Михайла Волошина** і одного з нових учеників, **Романа Дрогомирецького**, ніхто із львівських правничих сил не причинився до наукової частини „Вістника“; весь тягар наукової праці спочивав на мені і на **д-рі Вергановськім**, доценті львівського університету; крім цього зголосився ученик черновецького університету **д-р Григорій Ганкевич** зі знаменитою розвідкою з церковного права про „Сардицькі Канони“. Наукова хроніка та оцінки і реферати перестали виходити; тільки судейська практика задержала своїх попередних референтів. А що всеж таки в нашій молоді лежали правдиві скарби, які слід було відкрити та обернути на наукові цілі, виходить уже із того факту, що одинока праця, яка вийшла зпід пера мого слухача **Романа Дрогомирецького**, належить безперечно до найліпших самостійних праць, молодого покоління, які мені довелося друкувати. Мушу додати, що Дрогомирецький склав свою працю („Імя і его охорона“) по моїх коротких вказівках цілком оригінально — на протязі двох тижнів. З його передчасною смертю стратила наука вельми талановиту молоду силу.

Коли під теперішню хвилю „Союз українських адвокатів“ у Львові приступає до нового наукового видавництва, найтяжша етапа нашого наукового розвитку є вже поза нами. Що було раніш сцентралізоване в руках головного редактора,

перебирає тепер на себе редакційний Комітет та його працю підпирає свідома своєї мети організація українських адвокатів. Не повинно бути ніодного українського правника, що не докинувби свою пайку до спільної наукової праці! „Життя і Право“ мусить стати на чолі національних та культурних стремлень нашого народу.

Наша культурна боротьба за здобуття власної святині науки витворила вже два осередки, в яких ґрунуються наші наукові сили: Львів і Прагу. Наукова праця та її організація не обмежуються, як раніш, на одну або декілька одиниць. При університетській праці не стоять уже виїмкові одиниці, але вона обняла поважне число одиниць, що стануть у своєму фаху провідниками наукової праці. Ці провідники мусять бути звязковими між старшими правниками та університетською молодю, без якої і сьогодні не зможемо вдержати як слід самостійного наукового органу. Природно, що саме практичні правники повинні взяти активну участь в „Житті і Праві“. Вони мусять вносити щораз нові елементи живучого права до нашої науки й у сполучі з теоретиками класти основу під правну конструкцію нашої майбутности.

Д-Р ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ.

ПРО ЦІННІСТЬ ПРАВА.

I.

Всілякі причини складаються на це, що проблема цінности права має знова актуальне значіння. В практичній області війна і революція захитали суспільними та психологічними основами правовости. В царині теоретичного розважування зайшли події, що захитали наше розуміння її, та наше відношення до неї: неодно стало спірне, що раніше здавалося зовсім ясне, просте, — що, як здавалось, не надавалося взагалі до теоретичної дискусії. До таких питань належить м. і. питання про це, чи та яку цінність уявляє собою право.

Не будемо тут зупинятися на практичній проблемі правовости. Нашою метою вказати на принциповий бік проблеми, при чому виходимо з факту, що для сучасної теоретичної думки цінність права є далеко не аксіомом, але вона навпаки дуже серйозно оспорена, так що з різних боків поставлено коло неї знак запитання.

На передодні „модерної“, „конституційної“ держави повстало учення про „правовість“ держави. Воно народилося як конечна реакція проти суспільних та політичних відносин середньовіччя та абсолютистичної держави. Дякуючи цій історичній конечности, це учення стало одним з ключів,